

Ed. Emine Erdoğan ve Nehir Gündoğdu

Türkiye’de Feminist Yöntem

Metis Yayınları, 2020, 2020, 338 sayfa, ISBN: 13:978-605-316-184-4

Reviewed by: Şahinde Yavuz, Trabzon University, Turkey

ORCID 0000-0002-8592-3327

Geleneksel/pozitivist sosyal bilimlerin öznesi “erkek”tir. Farklı feminizmler (liberal, radikal, sosyalist, Marksist) bu itiraza ilişkin farklı yanıtlar üretmişlerdir. Bu süreçte feminist araştırmacılar, kadınlık ve erkekliğin araştırılma yöntemlerine karşı da esaslı karşı çıkışlarda bulunmuşlardır. Sandra Harding bu soruya istinaden yazmış olduğu “feminist yöntem diye bir şey var mı” başlıklı makalede, ilgili soruyu cevaplarırken, sınırları belirlenmiş net bir feminist yöntem fikrine karşı çıkmamızı, zira bu tavrın bizim feminist araştırma aşamalarının en ilginç yanlarını görmemizi engelleyeceğini belirtir (1995, s. 35). Sınırları belli bir yöntem oluşturma fikri, feminizmin doğa bilimleri temelinde şekillenen ve aynı mantıkla sosyal bilimlere uygulanan pozitivistle aralarına koymak istedikleri mesafeden beslenir. Çünkü pozitivist epistemolojilerin kuramı verili kabul edip, yöntemlerini kurarken oluşturdukları veri setlerinin nasıl düzenleneceğine ilişkin yoğun kaygıları, nesnellik iddiası ile araştırdıkları her meselede araştırılanı nesneleştirmeleri, feminist araştırmanın başlangıç itirazlarından biridir. Sirman’ın da belirttiği gibi, geleneksel araştırmalarda araştırma nesnesinin kuramla birlikte düşünülmesi gerekliliği, yöntem ve kuram arasında ayrılmaz bir bağ kurar ve sorduğumuz soruya hangi yöntemin uyacağına ilişkin bir arayış içine iter ve böylece sorulara uygun kuram aramaya başlarız (2020, s. 10). Feminist araştırmacılar, başlangıçtan itibaren geleneksel araştırmanın yok saydığı kadınları özneleştirerek, karanlıkta bırakılana odaklanarak, kadınların bizzat kadınlar tarafından anlaşılabilmesini ifade ederek, erkek merkezliliği yok etmek için kadın deneyimlerini araştırmışlar, araştırmanın katılımcısı kadar yürütücüsünü de eleştirel bir zemine çekmişlerdir.

Türkiye’de feminist yöntemi kullanarak yapılan çalışmalar giderek artmaktadır ancak Türkçe literatüre baktığımız zaman, feminist yöntem

kitaplarının çok az sayıda olduğunu görürüz. Bu zayıflığın iki boyutu bulunuyor: Birinci boyutta İngilizce yazılmış feminist yöntemle ilişkin makalelerin Türkçe'ye çok azının çevrilmesi, ikinci boyutta ise Türkiye'de feminist yöntem kullanarak araştırma yapanların deneyimlerini içeren makalelerin görece azlığıdır. Feminist yöntemi Türkçe literatüre katan en önemli çalışma, 1995 yılında Serpil Çakır ve Necla Akgökçe tarafından derlenen ve şimdilerde baskısı tükenmiş olan "Farklı Feminizmler Açısından Kadın Araştırmalarında Yöntem" başlıklı derlemedir. Bunun akabinde birkaç derleme kitap (Harnaşah ve Nahya, 2016; Hattatoğlu ve Ertuğrul, 2009) yayınlanarak alan ve yöntemle ilişkin literatür canlandırılmaya çalışılmıştır.

Emine Erdoğan ve Nehir Gündoğdu bu derleme ile feminist yöntemle ilişkin yaşanan boşluğu doldurma yolunda önemli bir girişimde bulunmuşlardır. Metis tarafından Şubat 2020'de ilk baskısı yapılan bu kitap, aynı yılın Mayıs ayında ikinci baskıyı görmüştür. Bu durum, feminist yöntemle ilgili literatür boşluğuna verilen yanıt açısından anlamlıdır. Emine Erdoğan ve Nehir Gündoğdu Amerika'da Warwick Üniversitesi'nde doktoralarını yapmışlardır.

Türkiye'de Feminist Yöntem başlığını taşıyan bu derleme iki bölümden ve on bir makaleden oluşmaktadır. Birinci bölüm "Feminist Yöntem Nedir, Ne Değildir?" başlığını taşımaktadır. Bu bölümde yazarlar daha çok feminist yöntemin olanaklarına odaklanmışlardır. "Feminist Yöntemin Nasılı" başlıklı ikinci bölümde ise, feminist yöntemle yapılan Türkiye'deki araştırmacıların deneyimleri aktarılmaktadır.

Birinci bölümün ilk makalesi, Uma Narayan tarafından yazılan "Feminist Epistemoloji: Batılı Olmayan Bir Feministten Perspektifler" başlığını taşımaktadır. Narayan, feminizmin Batı'da yaşayan kadınların toplumsal mücadeleleri sonucunda oluşmuş bir ideoloji/yol olduğunu belirttiikten sonra, Batı'nın koşullarından üretilmiş bir ideolojinin Batı dışı ülkelere nasıl uyacağını ya da uymayabileceğini tartışıyor. Narayan bu çalışmasında, feminist epistemolojinin içgörü ve savlarının epistemolojik dogmalara dönüşmemesinin yollarını arıyor. Bunu üç yoldan gerçekleştiriyor. Birinci önermesi, Batılı olmayan feminist siyaset ve feminist epistemolojinin Batı dışı ülkelerde dar alanda hüküm sürmesidir. Feministler bu yapı içinde hareket etmek zorundadırlar. Narayan'ın üzerinde durduğu ikinci konu, pozitivizmdir. Narayan Batılı olmayan feministlere pozitivist olmayan yöntemleri sorgulamadan, kendilerine müttefik olarak

seçmemelerini çünkü karşılaştıkları pek çok sorunun pozitivist olmayan bağlamlarca üretildiğini söylemektedir. Batılı olmayan feministlere bu baskıyı yaşamayanların kaygı ve destekleri konusunda dikkatli olmalarını öğütleyen Narayan, siyasi olarak cevapları farklı olan grupların arasındaki iletişimin doğasının da farklı olacağını belirtmektedir. Çünkü onun ifadesine göre, ezilen grubun üyesi olmayan, ancak bu grupların sorunlarına duygudaşlıkla yaklaşabilen bireyler kendi yaşamadıkları baskıyı anlayamayabilirler.

“Bakış Açısı Epistemolojisini Yeniden Düşünmek: Güçlü Nesnellik Nedir?” başlıklı makalede Sandra Harding, bakış açısı epistemolojisinin diğer bilgi kuramlarından farklılıklarını ortaya koyarak, ilgili epistemolojiyi tanıtır, bunu yaparken merkezde olanların merkezdışında kalanların bilgisini nasıl elde edeceğini, nesnellik üzerinden sorguluyor. Harding merkezdışı hayatların bakış açısı kuramları için bilimsel sorunlar ve araştırma gündemleri sağlarken, çözüm sağlamadığını belirtir. Merkezdışı hayatlar üzerine düşünmek, kişiyi doğa ve toplum bilimlerinin kendileri ve etraflarındaki dünyayı açıklamak için oluşturdukları kavramsal çerçeveyi sorgulamaya iter. Harding’e göre, kadınlar feminist bilginin biricik üreticileri değildir, erkekler de kendi toplumsal konumlarından yola çıkarak, feminist düşünceye farklı katkılar yapmak zorundadır. Nesnellik kavramı, Harding için belli bir birey ya da grubun dünyanın olmasını istediği hali ile gerçekte olduğu hali arasında bulunması gereken mesafe hakkında düşünmemizi sağladığı için yararlı bir yoldur.

“Hepimizi Likeniz: Feminist Yaşam ve Dünyayla Akrabalık” adlı makalesinde Sibel Yardımcı, makalesine şu soruyla başlıyor: Normatif kalıplardan ve idealize edilmiş hayatlardan hareket etmeyeceksek, “başka türlü” bir yaşam, bir “başka yer”, bir “başka zaman” inşa etmek için ne yapmalı? (s. 93). Temelinde bu sorunun hareket noktası olduğu yazıda Yardımcı, feminist yöntemin tartışmak zorunda olduğu zeminin neler olması gerektiğini sorguluyor. Sorguya tabi sorunlardan ilki, feminizmin “biz”inin kim olduğu sorusudur. Feminizmin “biz”i basitçe kadınlara işaret etmez yazara göre, çünkü işaret ya da zorunluluk olarak atanan kadınlık kategorisi, bizi şekillendiren, var eden bir kategoridir. Bu nedenle biz kadınlar dediğimiz kategoriler de sorunludur. İkinci olarak yazar, feminist araştırma içinde araştırmaya konu ettiğimiz, haklarında sonuçlara vardığımız yaşamları hiçbir zaman tümüyle anlayamayacağımızı kabul

etmemiz gerektiğini belirtiyor. Bu anlamda feminizm temsil iddiasını hem politik hem de epistemolojik açıdan yeniden gözden geçirmek zorundadır.

Marksizm, Feminizm ve “Kesışimsellik” başlıklı makalede ise Shahrzad Mojab ve Sara Carpenter, 1970’lerde Siyah Feminist Hareket öncülüğünde başlayan ve akademide kabul gören feminizmin ırk, toplumsal cinsiyet, sınıf ve yeterlik gibi değışkenlerin kesışimselliğine yaptıkları vurguyu, Marksizm’in bakış açısıyla yeniden ele alıyorlar. Onlara göre, baskının yarattığı toplumsal ve yapay olan ayrıştırıcı ilişkiler nesnelleştirilmeden, bu toplumsal ilişkiler birbirinden ayrılamaz. Yazarlar Marksist feminist perspektifle dünyayı açıklamak ve anlamak, bilgi ve bilincin dönüştürücü gücünü üretmek ve devrimci bir siyaset oluşturmak amacını taşıyorlar. “Diyalektik toplumsal ilişkiler” kavramını kullanarak yazarlar; ırk, toplumsal cinsiyet, sınıf, cinsellik, yeterlik, ulusal köken gibi bileşenlerin toplumsal yaşamın ve kimliğin ayrı bileşenleri olarak kurgulanması yerine, bunları kapitalist üretim tarzının tarihsel özgüllüğü içinde şekillenen ilişkiler olarak kavramsallaştırmayı önermektedirler.

“Sayıların Kadın Mücadelesinde Yeri” başlıklı makalede Gülay Toksöz, kadınların mücadelesinde politika oluşturmanın önemi ve bu süreçte nicel yöntemlerin gerekliliğı üzerinde durmaktadır. Toksöz eşitlik yönündeki politikaların uygulanmasını izlemek için oluşturulan göstergelerin ve uluslararası endekslerin, özellikle kadın emeğini değerlendirme sürecinde işlevsel olarak ortaya konabilmesi için nicel yöntemlerin kullanılmasının gerekliliğini tartışmaktadır. Feminist yöntemin özünde niteliksel araştırma yöntemleriyle özdeşleşmesi, kadınların göz ardı edilen duygu, düşünce ve deneyimlerini ortaya çıkarırken, niceliksel teknikler kadın araştırmalarında cinsiyet temelli yaşanan eşitsizlikleri ortaya koymayı ve ülkeler arası değışimini gösterme konusunda ışık tutmaktadır. Toksöz makalesinde, kadınların yaşamlarının ürettiğı sonuçlara ilişkin sayıların, istatistiklerin ve grafiklerin hem ulusal hem uluslararası süreçlerde politika belirlemede çok etkili enstrümanlar olduğunu belirtmektedir.

Derlemenin ikinci bölümünün ilk makalesi, Atilla Barutçu’nun “(Pro)Feminist Araştırmalarda Erkekler Arası Güç İlişkileri: Yöntemsel Sorunlar ve Defansta Duran Ben” başlığını taşımaktadır. Bu makalede Barutçu, erkeklerle erkeklerarası araştırmalar yaparken, yaşanan yöntem sorunlarını, feminist yöntemin, eleştirel erkeklik incelemelerinde kesışimsel bir metot olarak

kullanılıp kullanılamayacağını anlamaya çalışmaktadır. Barutçu, feminist araştırmanın “kadınlar üzerine kadınlar tarafından yapılan araştırma” mottosunu sorgulamakta ve feminist yöntemin kabullerini, profeminist bir erkek olarak eril bakıştan sıyrılıp, erkekler üzerine yapılan araştırmalara uyarlamayı denemektedir. Amacı, erkeklerden edinilen bilgiyi feminizm için yararlı hale getirerek, her türlü erkek deneyimini görünür kılmak olan Barutçu'nun bu yolda yaşadığı zorluklar, bu makalenin can alıcı noktasıdır. Katılımcıları ötekileştirmeyen araştırmacı (Barutçu), araştırmanın içerisinde araştırmanın “öteki”sine dönüşmektedir. İlgili gözlemin üzerine Barutçu, erkeklerle ilişkin araştırmalarda feminist yöntem çıkmaza düştüğünde, queer yöntemin yaşanan yöntemsel zorlukları aşmada yararlı olabileceğini söyler. Çünkü feminist yöntemle bilgi üretme yolunda aşılabilen engeller, queer yöntemin belli bir izleği takip etme zorunluluğunu bir yana bırakan tavrı ile aşılabılır.

Nehir Gündoğdu da “Çocuklar” ve “Yetişkinler”, “Kızlar” ve “Erkekler”: Anasınıfındaki Güç İlişkilerine Feminist Yöntem ile Bakış adlı makalesinde doktora tezinin bir parçası olarak yaptığı araştırmada feminist çalışmalarla çocukluk çalışmalarını birleştirmeyi deniyor. Bu makale için yaptığı araştırmada Gündoğdu altı aylık bir zaman dilimi içinde iki anasınıfında gözlem ve inceleme yapmıştır. Araştırmacı anasınıflarındaki çocuklar arasındaki ilişkiyi incelerken araştırmanın merkezine sahadaki güç ilişkilerini, toplumsal cinsiyeti ve yaş faktörlerini koymuştur. Gündoğdu, anasınıflarında güç ilişkilerinin her gün yeniden üretildiğini belirtirken, araştırma sahasında kendi varoluşunu alışılmadık yetişkin bir kadın olarak konumlamıştır. Anasınıflarında toplumsal cinsiyet ilişkilerini de gözleyen yazar, belli kalıplarla kızların naif, duygusal; erkeklerin sert, saldırgan ve güçlü konumda önkabullerle görüldüğünü fark etmiştir. Bu kabul kızları korunacak varlıklar haline getirirken, erkeklerin kapladıkları alanı genişletmektedir.

“Saklanmış Kadınlar”dan “Saklanmış Hayvanlar”a ve Tersi: Türler Arası Karşılaşmalarda Feminist Yöntem başlıklı makalede Ezgi Burgan ve Mehtap Öztürk kırsal yaşamda insan ve hayvan ilişkisinin kesişimselliğinin, cinsiyetli karşılaşmalar olarak nasıl oluştuğunu anlamaya çalışıyorlar. Bunun için araştırmacılar Karadeniz'in iki yaylası Balahor ve Kavrın yaylalarında bir süre bulunup, yaylada yaşayan kadınlar ve hayvanlar arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Araştırmacılar, farklı coğrafyalarda yaşayan kadınların

hayvanlarla ilişkilerindeki farklılığın var olup olmadığını da sorgulamışlardır. Bu sorgulamada ilk kabulleri, yaylada yaşayan kadınları “ezilen kadın” ve “yaylacı kadın” kategorileri ile araştırmamak. Araştırmalarını alanda karşılaştıkları en önemli bulgulardan -ki bizim yaptığımız Hes direnişlerini araştıran makalede de benzerini deneyimlediğimiz gibi (Yavuz ve Şendeniz, 2013)- yayladaki kadınlar yayladaki gündelik hayatlarını ve hayvanları ile ilişkilerini bilim için kayda değer bulmadıklarını söylemektedirler. Araştırmacılar yaylada yaşayan kadınların hayatında hayvanların yaşamının/doğumunun/ölümünün ne ifade ettiğini araştırırken, bunun araştırılan kadınların da yaşama/ölüme ve doğuma nasıl yaklaştıklarını anlamaya yol açtığını bulmuşlardır. Bu araştırmanın alanda tasarımı ve konusu ile ilgili olarak hiç yapılmamış bir araştırma özelliği taşıdığını da belirtmek gereklidir.

“Bedenden Mekâna Taşan İktidara Özdüşünsel Bir Bakış: Heteroseksüel Bir Kadının LGBTİ Bireylerin Ankarası’na Yolculuğundan Notlar” başlıklı araştırmada Ayla Deniz, bizlerle oldukça erkek yoğun bir alan olan coğrafya bilim dalından edindiği bilgiyle, LGBTİ bireylerin Ankara’da kullandığı kentsel mekanlarını haritalandırma ve modelleme çalışmasının saha notlarını paylaşmaktadır. Deniz, mekanların salt fiziksel unsurlardan oluşmadığını, fiziksel ve sosyal olanın karşılıklı ilişkiselleşmeyle şekillendiğini, belli mekanların bazılarını içine alırken, bazı kişileri dışladığını, feminist araştırmacıların sosyo-mekansallığın farkına vararak araştırmalarını yapmalarının gerekli olduğunu söylemektedir. Deniz makalesinin ikinci yarısında Hesse-Biber ve Piatelli’nin (2007) feminist bir araştırmada özdüşünsel süreçlerin nasıl kullanılması gerektiğine ilişkin önerilerini kendi araştırmasına uyarlamış ve madde madde bu yönergeyi nasıl uyguladığını anlatmıştır.

Leyla Bektaş-Ata “Çocukluk Mahallesinin Kapısını Feminist Bakışla Aralamak” adlı makalesinde çocukluğunun geçtiği İzmir’deki gecekondu mahallesine geri dönerek, eski komşularının mahalleliyle ve kendi evleriyle olan ilişkisini derinlemesine görüşme ve hayat anlatıları yoluyla anlamaya çalışmaktadır. Bektaş-Ata’nın araştırmasında kullandığı otonografik yöntem, kişisel anlatının kapsamlı bir literatürle birlikte değerlendirilmesiyle oluşmaktadır. Yazarın harika üslubuyla, araştırma yaptığı mahallenin habitusunu aktardığı yazısında, bizlere mahallede yaptığı pek çok gözlemin yanı sıra feminist yöntemi uygulamaya çalışıp da tökezlediği anları aktarmaktadır. Deneyime

vurguda bulunan bu tarz makaleler, okuyucuların araştırmaların arkasında nelerin yaşandığını öğrenme gerekliliğine de vurguda bulunmaktadır kanaatime göre.

“Suçluyum, Çaresizim, Kızgın ve Kırgınım: Feminist Sahanın Duyguları, Gücü ve Etiği” başlıklı bu çalışmada Emine Erdoğan, Türkiye'nin küresel gıda sistemine eklenmesinin kadın emeğini nasıl dönüştürdüğü ve kırsal kadın emeğinin bu sürece nasıl dahil olduğunu araştırmak amacını taşıyor. Erdoğan, domates üretimi üzerinden araştırdığı doktora tezi için 2013-2016 yılları arasında Marmara'da ve Güneydoğu Anadolu'da yaptığı saha çalışmasındaki çekirdeğine sahada yaşadığı duyguları koyuyor. Erdoğan üretimin her basamağında ilişkilerin nasıl şekillendiğini anlamak için tarlada, fabrikada ve bu alanlarda çalışanların evlerinde katılımlı gözlem yapmıştır. Bu makalede Türkiye'de yapılan feminist araştırmalar içinde bahsedilmeyen; sahada hissedilen duygular, araştırmacı ve katılımcı arasındaki güç ilişkileri, duyguların etik olup olmayışı ve etnografi ve etnografyacının ne kadar “feminist” olabileceği tartışılıyor. Bu makale bizlere, nitel araştırmalarda yaşanan ama bir çok araştırmacıdan duymadığımız deneyimleri süzerek veriyor.

Feminist araştırma nedir sorusunu bir yana bırakıp feminist araştırma ne değildir? (s. 20) Őiarıyla yola koyulan araştırmacılar, *Türkiye'de Feminist Yöntem* kitabı ile teorik tartışmaları ve alan deneyimini temel alan makaleleri bir araya getirerek, bu alanda çalışmayı düşünenlere ya da halihazırda çalışmakta olanlara fazlasıyla yol gösterecek bir girişimde buldukları için çok takdir edilecek bir işi gerçekleştirmişlerdir.

Kaynakça

- Çakır Serpil ve Necla Akgökçe (1995). *Farklı Feminizmler Açısından Kadın Araştırmalarında Yöntem*, İstanbul: Sel Yayıncılık
- Harmanşah Rabia ve Nilüfer Nahya (ed. 2016). *Etnografik Hikayeler: Türkiye'de Alan Araştırması Deneyimleri*, İstanbul: Metis
- Hatatoğlu, Dilek ve Gökçen Ertuğrul (ed. 2009). *Methodos: Kuram ve Yöntem Kenarından*, İstanbul: Anahtar Yayınları
- Sirman, Nükhet (2020). Sunuş içinde *Türkiye'de Feminist Yöntem*, (der) Emine Erdoğan ve Nehir Gündoğdu, İstanbul: Metis
- Yavuz, şahinde ve Özlem şendeniz (2013). HES Direnişlerinde Kadınların Deneyimleri: Fındıklı Örneği, *e-Fe Dergi*, 5 (1), 43-58.